

Marta Ceglińska

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**Wybrane zagadnienia zarządzania środowiskowego
na przykładzie brytyjskich klubów piłkarskich**
**Selected aspects of environmental management on the example of British
football clubs**

Streszczenie

Zarządzanie środowiskowe jest odpowiedzią na politykę ekologiczną państwa, zakładającą skuteczne i efektywne rozwiązywanie problemów środowiskowych na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym (Karaszewski 2009). Jest to takie zarządzanie procesami w organizacji, aby minimalizować negatywny wpływ na środowisko. W niniejszym artykule przedstawiono wybrane zagadnienia z zakresu zarządzania środowiskowego w brytyjskich klubach piłkarskich. Wiele tamtejszych klubów sportowych już kilka lat temu mogło pochwalić się uzyskanymi certyfikatami z zakresu uwzględniania kwestii środowiskowych w swych działaniach.

Słowa kluczowe: zarządzanie środowiskowe, systemy zarządzania środowiskowego, ISO 14001, EMAS, Forest Green Rovers, Manchester United

Abstract

Environmental management is a response to the state environmental policy, assuming an effective and efficient solution of environmental problems at the local, regional and national level (Karaszewski 2009). This is such a process management in an organization to minimize the negative impact on the environment. In this article, will be presented the issue of environmental management from the point of view of British football clubs. Many of them a few years ago boasted about certificates in the field of integration of the environment in their activities.

Keywords: environmental management, environmental management systems, ISO 14001, EMAS, Forest Green Rovers, Manchester United

Ewolucja piłki nożnej

W dobie XXI wieku piłka nożna jest jednym z najpopularniejszych sportów drużynowych w Europie. Frekwencja kibiców podczas meczów sięga w niektórych przypadkach nawet 80 tysięcy widzów (European Football Statistics). Według stanu

na dzień 1 stycznia 2015 roku, pierwsze miejsce w Europie zajmuje niemiecki klub piłkarski Borussia Dortmund (80 297). Na drugim miejscu znalazł się angielski klub Manchester United ze średnią frekwencją na poziomie 75 207 osób, wyprzedzając tym samym takie potęgi jak Real Madryt czy Barcelona (European Football Statistics).

Sport jest ostatnimi czasy niewątpliwie wyjątkowym i potężnym zjawiskiem kulturowym. Wywiera jednak znaczne konsekwencje społeczne, gospodarcze, a co za tym idzie również środowiskowe. W sporcie takim jak piłka nożna należy zwrócić szczególną uwagę na ogromną ilość zużywanej wody, reflektory wykorzystujące znaczącą ilość energii oraz na tysiące fanów, którzy podróżują na mecze generując duże ilości odpadów i dwutlenku węgla. Istnieje również oddziaływanie na środowisko związane z łańcuchem dostaw poprzez placówki gastronomiczne czy też sieci zajmujące się sprzedażą gadżetów klubów piłkarskich.

Pojęcie zarządzania środowiskowego

Na samym początku należy wyjaśnić co kryje się pod pojęciem zarządzania środowiskowego. Jedną z definicji wskazuje, iż można je określić jako zarządzanie procesami użytkowania, ochrony i kształtowania środowiska zintegrowane z ogólnym systemem zarządzania obejmujące strukturę organizacyjną, planowanie, procedury, procesy oraz zasoby wykorzystywane w danej jednostce (Kowal i wsp. 2013). W prostszym ujęciu zarządzanie środowiskowe można po prostu określić jako zarządzanie wszelkimi procesami w organizacji w taki sposób, aby jej wpływ na środowisko był jak najmniej niekorzystny. Natomiast zgodnie z definicją L. Chrzanowskiej zarządzanie środowiskowe to podjęcie systematycznych i ciągłych prac, które mają na celu redukcję emisji zanieczyszczeń do środowiska. Działania te realizowane są poprzez (Chrzanowska 1997):

- krytyczną ocenę własnej gospodarki między innymi surowcami czy też energią;
- systematyczne wprowadzanie nowych technologii;
- analizę gospodarki odpadami pod kątem dalszego ich wykorzystania.

Termin zarządzanie środowiskiem pojawił się na bazie angielskiego *environmental management*, a w ślad za nim określenia „zarządzanie środowiskowe” oraz „zarządzanie ekologiczne”. Pojęcia zarządzanie środowiskiem oraz zarządzanie środowiskowe nie są ze sobą tożsame. Pierwsze z nich oznacza również zarządzanie ochroną środowiska w szerokim tego słowa znaczeniu – w sposób bezpośredni i pośredni, w procesach produkcyjnych czy też w czasie pozaprodukcyjnej aktywności społeczeństwa (Nowosielski i wsp. 2010).

System zarządzania środowiskowego - zagadnienia ogólne

Określenie „system zarządzania środowiskowego” (*Environmental Management System* – EMS) jest bardzo trudne do jednoznacznego zdefiniowania. Samo pojęcie „system”, według Słownika Języka Polskiego PWN, oznacza

skoordynowany układ elementów, zbiór tworzący pewną całość, uwarunkowaną stałym logicznym uporządkowaniem jego części składowych (Słownik Języka Polskiego PWN). Zgodnie zaś z definicją encyklopedyczną, system obejmuje zasady organizacji, ogół przepisów, reguł obowiązujących, stosowanych w jakiejś dziedzinie, według których coś jest wykonywane (Encyklopedia PWN).

System zarządzania środowiskowego jest to część systemu zarządzania organizacją wykorzystywana do opracowania i wdrożenia polityki środowiskowej i zarządzania jej aspektami środowiskowymi (Kowal i wsp. 2013). Omawiany system jest zbiorem wzajemnie na siebie oddziałujących elementów, które mają służyć osiągnięciu konkretnych celów. System ten obejmuje między innymi: strukturę organizacyjną, planowanie, procedury, procesy oraz zasoby. Dwa najważniejsze standardy, które określają wymagania odnośnie systemów środowiskowych to ISO 14000 oraz EMAS. W dalszej części artykułu zaprezentowano podstawowe informacje o nich, nie wdając się w zbędne dla niniejszego tekstu szczegóły.

ISO 14000

W roku 1991, w ramach Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej, powołano Strategiczną Grupę do Spraw Środowiska, a następnie Komitet Techniczny TC 207. Rezultat prac Komitetu to rodzina norm ISO z serii 14000, do których zaliczamy:

- ISO 14001:2005 System zarządzania środowiskowego – specyfikacja i wytyczne stosowania (*Environmental management systems – Requirements with guidance for use*);
- ISO 14004:2005 System zarządzania środowiskowego – wytyczne wdrażania i doskonalenia (*Environmental management systems – General guidelines on principles, systems and supporting techniques*);
- ISO 14005:2010 System zarządzania środowiskowego – wytyczne dotyczące etapowego wdrażania systemu zarządzania środowiskowego, łącznie z wykorzystaniem oceny działania środowiskowego (*Environmental management systems – Guidelines for the phased implementation of an environmental management system, including the use of environmental performance evaluation*);
- ISO 14006:2011 (*Environmental management systems – Guidelines for incorporating ecodesign*).

Trzeba zaznaczyć, że jedynie ISO 14001 zawiera wymagania, które w przypadku spełnienia ich przez daną organizację stanowią podstawę do wydania certyfikatu. Należą do nich w szczególności wymagania ogólne, wymagania odnośnie polityki środowiskowej, odnośnie planowania systemu zarządzania środowiskiem oraz wymagania prawne. Warto zwrócić uwagę, że te wymogi można włączyć do dowolnego systemu zarządzania środowiskowego (Kowal i wsp. 2013). Kładą one nacisk na zobowiązanie do ciągłej poprawy oraz zobowiązanie do zgodności z obowiązującymi przepisami prawnymi (Kowal i wsp. 2013).

Trzeba wskazać, że nie ma ściśle określonych reguł stanowiących o tym, w których organizacjach omawiana norma może zostać wdrożona, a w których nie.

Może ona zatem być stosowana przez dowolną organizację, bez względu na wielkość, liczbę zatrudnianych pracowników, sektor działalności czy też lokalizację. Podstawą jest, aby wychodzić o krok naprzód, przekraczać wymagania prawne w pozytywnym sensie.

Według ISO 14001, system zarządzania środowiskowego to część ogólnego systemu zarządzania, która obejmuje strukturę organizacyjną, planowanie, odpowiedzialność, zasady postępowania, procedury, procesy i środki potrzebne do opracowywania, wdrażania i utrzymywania polityki środowiskowej. Funkcjonuje on według cyklu Deminga i obejmuje pięć głównych elementów: planowanie, politykę środowiskową, sprawdzanie i działania, przegląd zarządzania oraz wdrażanie i funkcjonowanie.

EMAS

Kolejnym wiodącym standardem wykorzystywanym w systemach zarządzania środowiskowego jest EMAS (*Environmental Management and Audit Scheme*). Pierwsze rozporządzenie EMAS zostało zatwierdzone 29 czerwca 1993 roku postanowieniem Rady Unii Europejskiej nr 1836/93. Obecnie obowiązuje jego nowelizacja z dnia 25 listopada 2009 roku wprowadzona Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1221/2009/WE stanowiąca o dobrowolnym uczestnictwie w systemie zarządzania środowiskowego. Nowelizacja ta weszła w życie 11 stycznia 2010 roku i uchyliła Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 761/2001/WE (Kowal i wsp. 2013).

System ekozarządzania i audytu skierowany jest do tych organizacji, które w sposób dobrowolny uwzględniają w swojej strategii działania związane z ochroną środowiska, ciągle je doskonalą, a co za tym idzie znacznie wykraczają poza wymogi obowiązujących przepisów prawa. W tym miejscu warto wspomnieć, iż EMAS to akt prawny obowiązujący w Unii Europejskiej, natomiast ISO 14001 ma charakter międzynarodowy.

Tabela 1. Wymagania EMAS

Lp.	Wymagania
1.	Przeprowadzenie przeglądu środowiskowego z uwzględnieniem wszystkich aspektów środowiskowych organizacji: działań, produktów i usług, metod ich oceny, odpowiednich ram prawnych i regulacji oraz istniejących praktyk i procedur zarządzania środowiskowego.
2.	Przyjęcie polityki ochrony środowiska, zawierającej zobowiązanie zarówno do przestrzegania wszystkich stosownych przepisów dotyczących ochrony środowiska oraz osiągnięcia ciągłej poprawy stanu środowiska.
3.	Opracowanie programu ochrony środowiska, który zawiera informacje na temat konkretnych celów i zadań środowiskowych. Program ochrony środowiska jest narzędziem, które pomaga organizacji w jej codziennej pracy podczas planowania i wdrażania usprawnień.
4.	Na podstawie wyników przeglądu, ustanowienie skutecznego systemu zarządzania środowiskowego (EMS), którego celem jest osiągnięcie

	stabilnej polityki środowiskowej organizacji.
5.	Przeprowadzenia audytu środowiskowego oceniającego w szczególności działanie systemu zarządzania środowiskowego zgodnie z polityką i programem organizacji, jak również zgodności z odpowiednimi wymaganiami prawnymi dotyczącymi środowiska.
6.	Podanie do wiadomości publicznej deklaracji środowiskowej, której celem jest poinformowanie wszystkich zainteresowanych działalnością organizacji stron o jej wpływie na stan środowiska oraz efektach działalności.
7.	Przegląd środowiskowy, EMS, procedura audytu i deklaracja muszą być zatwierdzone przez akredytowanego weryfikatora środowiskowego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji serwisu internetowego EMAS, <http://ec.europa.eu/> (data dostępu: 12.01.2015).

Brytyjskie kluby piłkarskie - zagadnienia wstępne

Większość osób spodziewałaby się zapewne, że to największe kluby piłkarskie w Wielkiej Brytanii będą dominowały w działaniach ekologicznych i społecznych. Jednak ani obecny mistrz Anglii Chelsea Londyn (stan na dzień 10.06.2015), ani takie zespoły jak Manchester City, Arsenal i Liverpool nie wykazują specjalnego zainteresowania działalnością na rzecz zrównoważonego rozwoju. Jedynym zespołem z czołówki Premier League, który skutecznie wdrożył standardy zarządzania środowiskowego, między innymi ISO 14001, jest Manchester United. Pozostaje zatem zadać pytanie, który zespół jest najbardziej „zielony” na Wyspach Brytyjskich? Jest nim Forest Green Rovers Football Club grający obecnie w Conference National, co odpowiada piątej lidze (strona internetowa FGR).

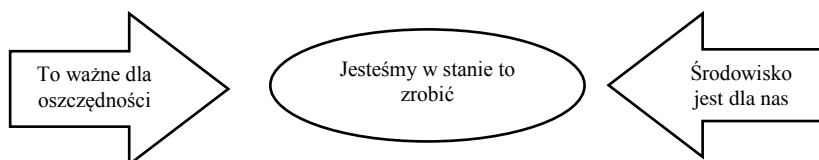
Forest Green Rovers - historia klubu

Klub rozpoczął swoją działalność w wiosce Forest Green w październiku 1889 roku. Rovers jako pierwszy zespół w historii startował w dwóch ligach nieprzerwanie od 1900 do 1922 i ponownie od 1928 aż do 1937 roku. Kibice klubu zbudowali własny *Social Club*, który został otwarty w 1968 roku, zapewniając niespotykane do tej pory dochody. W latach siedemdziesiątych na przewodniczącego klubu został wybrany były zawodnik Rovers John Duff, który odniósł z drużyną wiele sukcesów. W 1982 roku zespół zdobył ogromną sławę wygrywając na Wembley FA Vase. Nowy rozdział rozpoczął się w roku 2006, kiedy to Jim Harvey podpisał długoterminowy kontrakt z władzami klubu, w niespełna pół roku zapewniając awans do środka tabeli Conference National (strona internetowa FGR).

Forest Green Rovers - Działania środowiskowe

Forest Green Rovers jest niewątpliwie ważną częścią lokalnej społeczności. Jego kierownictwo deklaruje, że stworzy pierwszy na świecie, w pełni odpowiedzialny klub piłkarski. Mowa tu w szczególności o aspektach środowiskowych (strona internetowa FGR). Specyficzne, niespotykane podejście do tych kwestii stanowi niewątpliwie precedens w piłkarskim świecie. Zdaniem władz klubu najważniejsze są trzy elementy, które umożliwiają zmianę podejścia do kwestii środowiska. Są nimi następujące przekonania: jest to konieczne dla oszczędności; środowisko jest dla nas oraz jesteśmy w stanie to zrobić (strona internetowa FGR).

Rys. 1. Główne przekonania władz klubu Forest Green Rovers

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu internetowego FGR, <http://www.forestgreenroversfc.com/>, (data dostępu: 02.01.2015).

Najważniejszym sukcesem FGR jest niewątpliwie zdobycie w 2012 roku *Environmental Management and Audit Scheme* (EMAS), złotego standardu w zakresie ochrony środowiska. W świecie piłki nożnej żaden inny klub go nie posiada.

Wśród głównych działań klubu wymienić należy (strona internetowa FGR):

- nawadnianie boiska przez mieszanie deszcz, błoto i woda źródłana - doprowadzi to do stopniowego, a z czasem zupełnego uniezależnienia od wody wodociągowej; w tym celu stosuje się między innymi sposób nawadniania murawy wodą spod boiska (która gromadzi się po deszczu), a także zbiera się wodę deszczową z dachu stadionu;
- poszukiwanie najlepszego sposobu na ograniczenie zużycia energii elektrycznej; władze klubu wprowadziły oświetlenie reflektorami LED, jednak zużycie energii jest wciąż na mało zadowalającym poziomie;
- gospodarowanie odpadami, które obejmuje zbieranie takich surowców jak papier, tektura czy tworzywa sztuczne; niewykorzystane odpady biurowe przekazywane są do mechanicznego i biologicznego oczyszczania w celu odzyskiwania energii; ścinki trawy są gromadzone i kompostowane;
- wzdłuż dachu stadionu wykorzystuje się baterie słoneczne o pojemności 45 kW;
- z menu restauracji zniknęły dania z czerwonego mięsa;
- promowanie zdrowej żywności dla zawodników, pracowników, gości i kibiców;
- tworzenie boiska organicznego, co oznacza całkowity brak wykorzystywania pestycydów oraz środków chemicznych;
- ochrona i poprawa różnorodności biologicznej, a co za tym idzie dbanie o siedliska dla dzikich zwierząt;

- uruchomienie punktów ładowania (instalacji elektrycznych), aby umożliwić swobodne korzystanie z pojazdów elektrycznych;
- utworzenie centrum edukacyjnego, gdzie każdy z odwiedzających będzie mógł przekonać się jakie zmiany zostały w klubie wprowadzone, jak działają i jak zmniejszają wpływ na środowisko.

System zarządzania środowiskowego Forest Green Rovers

Forest Green Rovers (FGR's) Environmental Management System (EMS), czyli system zarządzania środowiskowego został zaprojektowany w celu spełnienia wymogów EMAS. Oznacza to, że klub dokonał przeglądu wszystkich działań, określił te, które mają istotny wpływ na środowisko i zaprojektował program naprawczy. Ustanowiony nowy system zarządzania ma za zadanie dokonywanie okresowych przeglądów prowadzonych działań, w celu oceny skuteczności realizacji poszczególnych celów.

Nie można pominąć faktu, że program poprawy w zakresie ochrony środowiska został opracowany dla całego klubu, a nie dla poszczególnych działów. Wszyscy członkowie personelu są odpowiedzialni za pomoc w opracowywaniu i realizacji celów w zakresie ochrony środowiska.

Dane statystyczne FGR's

Poniżej zaprezentowane zostaną wyniki realizacji celów środowiskowych przez Forest Green Rovers. Okres sprawozdawczy obejmuje miesiące od maja do maja i upływa wraz z końcem sezonu piłkarskiego.

Tabela 2. Emisja dwutlenku węgla w tonach

Sezon	Energia elektryczna	Gaz	Transport	Emisja dwutlenku węgla łącznie
2011/2012	153,4	69,0	0,4	222,8
2012/2013	127,1	82,8	0,1	210,0
2013/2014	134,4	71,1	0,1	205,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu internetowego FGR, <http://www.forestgreenroversfc.com/>, (data dostępu: 02.01.2015).

Powyższe wartości zostały obliczone według współczynnika konwersji repozytorium emisji gazów cieplarnianych DEFRA. Jak widać, udało się zredukować emisję dwutlenku węgla głównie dzięki zmniejszonemu zużyciu energii elektrycznej. Jak już wcześniej wspomniano, władze klubu wciąż nie są zadowolone z tych wyników.

Tabela 3. Zużycie energii

Sezon	Całkowite zużycie energii (MWh)	Liczba pracowników	Zużycie energii (MWh) na jednego pracownika
2011/2012	681,9	32	21,3
2012/2013	757,1	42	18,03
2013/2014	732,6	48	15,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu internetowego FGR, <http://www.forestgreenroversfc.com/>, (data dostępu: 02.01.2015).

W sezonie 2013/2014 całkowite zużycie energii spadło o 3 procent w porównaniu z sezonem 2012/2013. Zużycie energii na jednego pracownika zmniejszyło się w tym okresie o 15 procent, a od początku funkcjonowaniu EMS o 28 procent. Klub posiada dwa panele fotowoltaniczne. Jeden system o mocy 45 kW zamontowany został na dachu, drugi natomiast w przedniej części klubu. Oba systemy zanotowały wzrost wyprodukowanej energii kolejno o 1,6 procent (produkowane 43,632 MWh) oraz 3,5 procent (produkowane 2,172 MWh) w stosunku do roku poprzedniego.

Tabela 4. Zużycie wody

Sezon	Całkowite zużycie wody (m ³)	Liczba pracowników	Zużycie wody na jednego pracownika (m ³)
2011/2012	6879,5	32	215,0
2012/2013	6461,7	42	153,9
2013/2014	7497,7*	48	156,2

*W styczniu 2013 zaczęto badać zużycie wody w hotelu dla piłkarzy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu internetowego FGR, <http://www.forestgreenroversfc.com/>, (data dostępu: 02.01.2015).

Dane dotyczące zużycia wody wymagają dalszej analizy w kolejnych latach. Na podstawie danych dla wskazanych trzech okresów, a nadto po uruchomieniu dodatkowego źródła poboru wody w hotelu, trudno ocenić jak pod tym kątem realizowana jest strategia zmniejszania zużycia wody. Władze Klubu oprócz podstawowych danych przedstawiają również te dotyczące zbioru wody bezpośrednio z boiska piłkarskiego. W sezonie 2012/2013 zebrano 252,415 m³ wody deszczowej. W stosunku do poprzedniego roku w tej kategorii odnotowano wzrost o ponad 9%.

Godne przedstawienia są dane dotyczące odpadów i recyklingu. Klub dba o to, aby jak największy odsetek wytworzonych przez niego odpadów został poddany procesowi recyklingu. Dane zaprezentowano w tabeli 3.4. Interesujący jest spadek recyklingu szkła z roku 2012/2013 na 2013/2014 przy jednoczesnym wzroście liczby wytworzonych ton odpadów ogółem. Można jedynie domyślać się, że klub ogranicza wykorzystanie szklanych produktów zastępując je innymi.

Tabela 5. Odpady i recykling

Typ odpadu	Liczba ton odpadów wytworzona/recyklingowana w roku 2011/2012	Liczba ton odpadów wytworzona/recyklingowana w roku 2012/2013	Liczba ton odpadów wytworzona/recyklingowana w roku 2013/2014
Niebezpieczne	0,0	0,2	0,2
Ogólne	36,04		
Ogólne (bez materiału do odzysku)		5,4	11,3
Ogólne (z materiałem do odzysku)		43,9	37,1
Olej	0,58	0,2	0,1
Trawa	5,17	10,9	13,3
Recykling (bez szkła)	22,64	26,3	36,7
Recykling (szkło)	33,67	38,1	32,2
Całkowita masa odpadów wytworzonych	98,1	125	131,6
Całkowita masa odpadów poddana procesowi recyklingu	62,06	119,4	119,4
Procentowy udział recyklingu	62,7	95,5	90,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu internetowego FGR, <http://www.forestgreenroversfc.com/>, (data dostępu: 02.01.2015).

Pod koniec sezonu 2011/2012 została zmieniona firma zajmująca się utylizacją i zagospodarowaniem odpadów. Powodem było to, iż poprzedni wykonawca odpady ogólne pobierał bez wyodrębnienia materiałów nadających się do odzysku.

Historia klubu Manchester United

Mimo że klub Forest Green Rovers jest swego rodzaju ewenementem na świecie, to należy zauważyć na pozytywną działalność prośrodowiskową światowej potęgi piłkarskiej, Manchesteru United.

Klub ten został utworzony w 1878 roku, pierwsza nazwa klubu różniła się od obecnej, brzmiała ona „Newton Heath LYR” (*Lancashire and Yorkshire Railway*). Bardzo szybko, gdyż już w roku 1902 drużyna borykała się z ogromnymi trudnościami finansowymi i stanęła na skraju bankructwa. Pomoc zaoferował właściciel lokalnego browaru John Henry Davies. Zainwestował w klub ogromną jak na ówczesne realia kwotę 60 tysięcy funtów. Co za tym idzie klub zmienił nazwę na Manchester United, obecną do dnia dzisiejszego i zaczął odnosić pierwsze poważniejsze sukcesy. W 1908 roku było to Mistrzostwo Anglii, rok później Puchar Anglii. W 1910 roku rozegrano pierwszy mecz na stadionie Old Trafford przy obecności niemal 80 tysięcy widzów.

Wiele osób za moment przełomowy dla klubu uznaje rok 1986, w którym sprowadzono na stanowisko menedżera Alexa Fergusona. Pod jego sterami Manchester United stał się zarówno jednym z najsilniejszych, jak i najpopularniejszych klubów piłkarskich na świecie.

Manchester United był trzecim na świecie klubem sportowym notowanym na giełdzie papierów wartościowych. Z czasem jednak Malcolm Glazer przejął pakiet kontrolny akcji co skutkowało wycofaniem klubu z rynku kapitałowego.

Ogromne sukcesy sportowe w połączeniu z nienagannym zarządzaniem sprawiły, że do dnia dzisiejszego Manchester United jest jedną z najbardziej wartościowych marek. Według danych Forbes za rok 2013, spośród pierwszej szóstki najbardziej wartościowych klubów piłkarskich na świecie aż trzy pochodzą z Anglii (Forbes).

Działania na rzecz środowiska

Manchester United zawsze dąży do bycia najlepszym klubem, zarówno na boisku, jak i poza nim. Jeśli chodzi o zaangażowanie na rzecz środowiska, to niewiele informacji jest publikowanych, a gdy już są to nie tak szczegółowe jak te przedstawiane przez Forest Green Rovers. Mimo tego można odnotować kilka znaczących sukcesów klubu.

W roku 2012 stał się on pierwszym klubem piłkarskim, któremu udało się z sukcesem wdrożyć standard systemu zarządzania środowiskowego ISO 14001. Dnia 22 lutego 2012 klub otrzymał certyfikat świadczący o zaangażowaniu w ochronę ekosystemu. Uzyskanie go nie jest proste, o czym była już mowa wcześniej, a organizacja w celu jego zachowania musi systematycznie poprawiać swoje wyniki w zakresie kwestii przyrodniczych. Ciekawostką jest, że były kapitan drużyny z Old Trafford, Gary Neville, objął funkcję ambasadora środowiskowego klubu.

Bardzo istotną informacją jest to, iż klub prowadzi systematyczne działania mające na celu obniżenie emisji dwutlenku węgla. Doprowadziły one do uzyskania *Carbon Trust Standard*, a tym samym do zajęcia miejsca na szczycie *CRC Energy Efficiency Scheme* w ligowej tabeli Premier League.

W ostatnich latach działania klubu przełożyły się na ogromne oszczędności, które sięgają rzędu 500 000 funtów. Ponadto zacieśnianie relacji z dostawcami również powoduje zwiększenie efektywności działań i powstawanie dodatkowego kapitału finansowego.

Podsumowanie

Należy zdać sobie sprawę, że piłka nożna to nie tylko sport pełen emocji, lecz również dyscyplina wywierająca ogromny negatywny wpływ na środowisko naturalne. Cieszy fakt, że obecnie można wskazać na wiele przykładów innowacyjnych praktyk klubów piłkarskich, które pomagają ograniczyć proces jego degradacji. Zachowanie równowagi ekologicznej powinno być procesem ciągłym. W końcu kluby piłkarskie są ważną częścią życia społecznego i powinno się od nich wymagać zaangażowania na rzecz środowiska naturalnego.

Literatura

1. Chrzanowska L., *Sformalizowane i niesformalizowane metody zarządzania środowiskiem w przemyśle*, „Czystsza Produkcja w Polsce”, nr 4, 1997.
2. Encyklopedia powszechna PWN, t. 1, Warszawa 1976.
3. Internetowy Słownik Języka Polskiego PWN, www.sjp.pl.
4. Karaszewski R., *Nowoczesne koncepcje zarządzania jakością*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2009.
5. Kowal E., Kucińska-Landwójtowicz A., Misiólek A., *Zarządzanie środowiskowe*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
6. Nowosielski R., Spilka M., Kania A., *Zarządzanie środowiskowe i systemy zarządzania środowiskowego*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2010.
7. Serwis internetowy Forbes, www.forbes.com, 06.01.2015.
8. Serwis internetowy statystyk sportowych <http://www.european-football-statistics.co.uk/attn.htm>, 15.01.2015.
9. Strona internetowa klubu Forest Green Rovers, www.forestgreenroversfc.com, 16.09.2015.